

Hantering vid avlivning av gris



Innehåll

Du har ett ansvar som djurägare	4
Vad säger lagen?	4
Vad betyder de olika begreppen?	5
Du måste ha kunskaper!	6
Tillåtna metoder för bedövning och avlivning av gris, enligt svensk lag	6
Att ta beslut om avlivning	7
Djurens hantering i samband med avlivning	9
Utrustning	10
Bultpistolen	10
Hantering och säkerhet	11
Kulvapen och hagelgevär	12
Eltång	13
Kniv	13
Metoder för bedövning och avlivning	14
Bedövning	14
Avblodning	17
Avlivning av ett ungt djur	17
Så reagerar djuret	19
Avlivning av ett förvildat djur	19
Hantering av det döda djuret	21
Obduktion	23
Nergrävning	23
Förbränning i gårdspanna	24
Här kan du få hjälp	25
Försäkringar i samband med djurförluster	25

Du har ett ansvar som djurägare

Att hålla och ansvara för djur innebär att du måste ta ansvar för att djuren mår bra när de lever och att de får sluta sitt liv på ett så skonsamt sätt som möjligt, oavsett om det är aktuellt med avlivning eller slakt. Alla som arbetar med djur har naturligtvis som målsättning att de djur man ansvarar för ska må bra och hålla sig friska. Tyvärr sker oförutsedda händelser ibland. Djuren kan drabbas av sjukdom eller olycksfall, som gör att du måste ta snabba beslut för att förhindra djurlidande. Förr fanns det alltid byslaktare tillhands om man av olika anledningar inte ville eller kunde slakta eller avliva själv. Under senare decennier har allt färre människor kommit i nära kontakt med slakt och avlivning av husdjur. By-slaktarna har i stort sett försvunnit och många slakterier har lagts ner. Jourverksamheten för nödslakt och avlivning av skadade djur har upphört. Djurägaren måste alltså själv ta ett ökat ansvar för avlivning av sjuka djur och behöver därför kunskaper för hur detta ska gå till. Denna broschyr ger råd och tips till dig som ansvarar för grisar. Vi som författat denna broschyr rekommenderar att du också deltar i någon av de kurser, om hantering vid avlivning, som anordnas lokalt av bl.a. länsstyrelsen, Hushållningssällskapen eller Svenska Djurhälsovården.

Vad säger lagen?

Grunden i den svenska djurskyddslagen är att djur ska behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande och sjukdomar. Ett sjukt och skadat djur ska snarast få nödvändig vård. Är sjukdomen eller skadan så svår, att djuret lider och inte går att bota, ska djuret avlivas omedelbart. Som ansvarig har du alltså en skyldighet att låta avliva svårt sjuka och skadade djur så snabbt som möjligt om de inte är behandlingsbara. Detta är naturligtvis extra viktigt om djuret lider och det inte är möjligt att lindra smärtan. Ett stort djur som är oförmöget att gå eller har svårt att förflytta sig av egen kraft ska avlivas där det befinner sig. Djur som ska transporteras måste kunna stödja på alla sina ben och kunna gå in i transporten av egen kraft. Om du misstänker att en transport kan orsaka djuret ökat lidande ska djuret avlivas direkt i stället.

Slakt och annan avlivning av djur regleras i Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2007:77, 2008:69, L 22). Den senaste ändringen berodde på att kontrollansvaret för djurskyddet flyttades från kommunerna till länsstyrelsen. Här beskrivs hur du ska hantera olika djurslag inför bedövning, vilka bedövningsmetoder som är godkända för de olika djurslagen och hur man slutligt avlivar och kontrollerar att djuret har avlidit. Kravet på bedövning medför att avlivning av obedövade djur inte är tillåten i något sammanhang. Speciella regler gäller dock vid distansavlivning. Läs mer under avsnittet om avlivning av ett förvildat djur.



Djur som avlivats på gården utan veterinärbesiktning före slakt får endast användas i det egna hushållet.

Vad betyder de olika begreppen?

I broschyren använder vi djurskyddsförordningens betydelse av orden bedövning, avlivning och slakt:

- Med bedövning menas metoder som gör ett djur medvetslöst inför avlivningen.
- Med avlivning menas att man gör så att djuret dör.
- Med slakt menas avlivning genom avblodning av ett djur för att använda slaktkroppen som livsmedel eller foder.
- Med distansavlivning menas avlivning på avstånd genom skjutning med bröstskott.

Du måste ha kunskaper

Du som ska hantera djur i samband med avlivning måste ha goda kunskaper om djurskydd och praktisk djurhantering och tillräckliga färdigheter för att kunna följa de lagkrav som ställs vid avlivningar. Om du ska bedöva och avliva djur måste du också vara väl förtrogen med såväl vapen som de bedövnings- och avlivningsmetoder som ska användas. För att avliva enstaka egna djur krävs dock ingen formell utbildning. Vi rekommenderar ändå att du deltar i någon av de utbildningar som bl. a. Svenska Djurhälsovården anordnar.



Tyvärr sker oförutsedda händelser ibland – djuren kan t.ex. drabbas av sjukdom eller olycksfall som gör att du måste ta ett snabbt beslut för att förhindra att djuret lider.

De företag eller organisationer som bedriver kommersiell verksamhet med slakt eller avlivning av djur ska se till att personal som bedövar och avlivar har fått nödvändig utbildning. Exempel på sådana företag är slakterier och Svensk Lantbrukstjänst AB som utför avlivning och insamling av döda livsmedelsproducerande djur. Utbildningen skall innehålla en teoretisk och en praktisk del och dokumenteras.

Tillåtna metoder för bedövning och avlivning av grisar

Avlivning av grisar ska ske i två steg. Du börjar med att bedöva djuret vilket innebär att djuret blir medvetslöst. Godkända metoder för att bedöva grisar är med bultpistol, kulvapen, hagelgevär, elektricitet, koldioxid, narkosmedel (endast av veterinär) och slag mot huvudet (endast smågrisar under 14 dagars ålder). Som djurägare är de lämpligaste alternativen vid avlivning av sjuka och skadade grisar att använda bultpistol, eltång eller slag mot huvudet för små grisar under 14 dagars ålder.

Veterinär får även använda avlivningsvätska. Vid avlivningar i samband med smittsamma sjukdomar kan Jordbruksverket besluta att andra regler kan gälla. Då kan även avlivning med hjärnsondning tillåtas. Hjärnsondning innebär att ett smalt, vasst instrument sticks in och roteras i djurets hjärnstam genom skothålet orsakat av bultpistol eller skjutvapnet. Metoden kan användas för att undvika att sprida smitta via blod som spills.

Efter bedövning av grisen och kontroll att den är ordentligt bedövd, ska grisen avlivas genom avblodning. Avbloda så fort som möjligt efter bedövningen – maximalt inom 60 sekunder efter bedövning med skjutvapen eller bultpistol och inom 20 sekunder efter bedövning med elektricitet. När djuret är avlivat är du skyldig att kontrollera att djuret är dött.



Att ta beslut om avlivning

Djurskyddslagen kräver att du ska våga ta beslut när en gris du har ansvar för är så sjuk att den inte går att behandla och kanske lider. Beslutet att avliva ett husdjur eller produktionsdjur kan kännas svårt att ta och det finns därför risk att beslutet skjuts på framtiden. Om det är uppenbart att djuret har ont och inte går att bota ska det av djurskyddsskäl avlivas så snart som möjligt. Som djurägare riskerar du att anmälas för djurplågeri och åtalas när ett djur som lider inte tas om hand på ett riktigt sätt. Det är viktigt att avlivningen är så stressfri som möjligt och att säkra metoder används så att djuret snabbt blir medvetslöst och döden blir smärtfri.



Beslutet att avliva ett husdjur eller produktionsdjur kan kännas svårt att ta och det finns risk att man skjuter beslutet på framtiden.

Exempel på tillstånd där avlivning av grisen är bästa alternativet:

- frakturer på ben, höfter eller ryggrad som medför oförmåga att stå eller gå
- akut smärta t.ex. vid kolik, vid olyckshändelser eller efter slagsmål
- svaghet vid allvarlig sjukdom som medför att grisen inte kan resa sig eller flytta sig
- sjukdom som inte går att bota eller som inte kan behandlas av ekonomiska skäl
- döende gris som lider
- smågris på väg att kvävas under moderns kropp

I dessa lägen då grisen bör avlivas sätts kompetensen hos djurägaren eller djurskötaren på prov. Om du inte har tidigare erfarenhet av avlivning kan detta kännas som en tuff uppgift. I de flesta grisbesättningar av storlek finns en vana att hantera dödsfall och avlivning eftersom dessa händelser inträffar relativt ofta i större djurgrupper med många födslar. När beslutet väl är taget är det viktigt att vara bestämd, målinriktad och veta att avlivningen är en av de viktigaste djurskyddsåtgärderna i modern djurhållning. En annan minst lika viktig faktor är att du tränat i förväg, lärt dig hantera utrustningen och tillsammans med en kunnig person övat in tekniken. Om du är osäker på att klara avlivningen själv måste du söka hjälp av veterinär eller någon annan med erfarenhet av avlivning av gris.



Grisar är flockdjur och vana att alltid vara i sällskap med andra djur. De mår bäst av att avlivas i närheten av flocken.

Djurets hantering i samband med avlivning

Stress i samband med avlivning förvärrar djurets lidande och försvårar arbetet för den person som ska utföra avlivningen. Om djuret är vant vid hantering av sin skötare har den kontakten i bästa fall en lugnande inverkan på grisen. Prata lugnande med grisen, ge den gärna lite foder och forcera inte processen, låt grisen röra sig i sin egen takt. En lugn och förtroendefull känsla hos grisen gör att den inte reagerar nämnvärt när bedövningsredskapet kommer i närheten. Ett handfast och bestämt handlag när bedövningen genomförs gör att medvetlösheten inträder ögonblickligen och lidandet minimeras. Det bästa för grisen är att avlivas av sin djurskötare som de känner sedan tidigare.

Om grisen kan röra sig själv är det en bra metod att flytta den till en lämplig plats där avlivningen kan göras smidigt. Blodet kan då lätt föras ut med gödseln, och förflyttning av djurkroppen underlättas. Att flytta grisen från sina boxkamrater skapar i sig stress, men kan vara praktiskt och nödvändigt för att avlivningen inte ska störas av de andra grisarna. Däremot visar forskning och erfarenhet att grisar inte stressas av att boxkamrater bedövas i deras närhet om du inte själv stressar djuret som ska avlivas. I normala fall reagerar grisarna inte alls eller ytterst lite på ett skott eller blod från sticksår. Man kan alltså med fördel bedöva grisen utan att förflytta den, sticka den och sedan avlägsna grisen först när döden inträtt, om så är praktiskt möjligt och säkert för djurskötaren. Djuret som ska avlivas kan också hållas i ensambox i närheten av flocken.

Kan en stor gris inte röra sig själv utan svårighet ska du låta bli att flytta den och avliva djuret på plats. Det finns bra hjälpmedel för att få ut även en stor och tung sugga ur en box eller ett bås.

Djurets rörelsefrihet ska begränsas så att skottet kan placeras rätt. Fixering av djuret kan vara nödvändigt när bultpistol används eftersom den ska anläggas mot pannan på ett bestämt ställe när den avfyras. Att fixera eller hålla fast en gris innebär alltid stark stress och om den är någorlunda pigg krävs styrka och snabbhet. Det bästa sättet är att använda en nosbrems, dvs. en vajer som förs in i munnen med en snara runt grisens tryne bakom hörntänderna, och sedan dra åt. Grisen reagerar med att dra huvudet bakåt och skrika. När du fixerat grisens huvud är det lättare att applicera bultpistolen rätt. Denna metod kräver att man är två personer, och ger stressreaktion hos grisen. Att ge grisen lite foder och passa på att avfyra bultpistolen när den är upptagen av att äta kan också vara en bra metod. Vid elbedövning närmar du dig grisen snett bakifrån när du applicerar bedövningsaggregatet.

Utrustning

Då beslutet om avlivning är taget och du som ansvarig för djuret ska ta itu med arbetet att bedöva och avliva är det naturligt att känna ett visst obehag och stress inför arbetsuppgiften. I detta läge är det en stor fördel om du redan tidigare läst igenom instruktioner för hur vapnet ska användas. Det allra bästa för att känna sig trygg i situationen är att du skaffar dig utbildning och också provar att använda ditt bedövningsvapen innan det blir ”skarpt läge”, gärna tillsammans med någon erfaren person. En bultpistol kan t.ex. provskjutas mot en spånskiva eller träplanka. Att enbart läsa sig till hur du gör rekommenderas inte.

Bultpistolen

Principen för en bultpistol är att en bult, driven av en krutladdning, slår hål på skallbenet och tränger in i hjärnan. Slagkraften ger upphov till blödningar och svullnad runt hjärnstammen, vilket gör djuret medvetslöst. Bultpistolen är relativt hanteringssäker men är komplicerad i konstruktionen och kan därför lättare krångla jämfört med skjutvapen. Bultpistoler finns av flera märken och i flera prisklasser. Priset kan variera alltifrån 800 kr upp till över 10 000 kr. Om du räknar med att behöva använda bultpistolen flera gånger om året kan det vara en fördel att satsa på en dyrare kvalitet som är driftssäkrare. Du behöver inte ha licens för att äga eller använda en bultpistol.



Utrustning du bör ha hemma för att kunna avliva grisar. Ammunition, bultpistoler, dubbel-eggad kniv och utrustning för vapenvård inklusive vapenolja.

Hantering och säkerhet

Bultpistolerna kan vara farliga för användaren och personer i dess närhet. Det är därför viktigt att du läser igenom tillverkarens instruktioner i förväg. Ladda aldrig pistolen förrän strax innan den ska användas och håll den osäkrade bultpistolerna i den hand du ska skjuta med utan att ändra greppet. Det är t.ex. direkt olämpligt att klättra över grindar eller staket med laddad bultpistol! Rikta aldrig bultpistolerna mot dig själv eller andra. Förvaring av bultpistol är inte reglerat i lag men den bör hållas inlåst. Bultpistol måste alltid hållas oåtkomligt för barn. En bultpistol som förvaras fuktigt och inte underhålls får sämre slagkraft och fungerar inte tillfredsställande. För att bultpistolerna ska fungera bra krävs att den rengörs, smörjs och får torka efter varje användning och förvaras torrt så att den inte rostar.

Ibland kan bedövningen misslyckas. Orsakerna till detta kan t.ex. vara att bulten träffar fel eller att skallbenet är tjockt och du missbedömt vilken laddning som krävs. Vid sådana tillfällen är det viktigt att ha extra ammunition till hands så att du snabbt kan ladda om vapnet. Att ha dubbel uppsättning av bultpistoler kan också vara ett bra alternativ för att kunna agera snabbt och minimera djurets smärta och lidande.

Varning!

Bultpistol är vapen som vid felaktig hantering kan leda till svåra olyckor och t.o.m. dödsfall.



Ladda aldrig bultpistolerna förrän strax innan du ska skjuta.



Plocka isär och rengör bultpistolerna efter användning. Delarna är från vänster: Pistolhylsa, fjäder, avlivningspik, pistolhuvud med avtryckare och slagbult, ammunition, förslutningsskruv och rengöringsborste.

Säker hantering av bultpistol:

- Hantera bultpistolen som om den alltid är laddad
- Ladda bultpistolen precis innan den ska användas
- Ett lämpligt grepp för att bära en laddad bultpistol med avtryckararm är att hålla fingrarna under denna. Ha aldrig fingrarna under avtryckararmen när bultpistolen ska avfyras!
- Rikta alltid laddad bultpistolen bort från dig själv och eventuella medhjälpare
- Om du tryckt av och inget händer så ska du avvakta minst 30 sekunder innan du börjar undersöka vapnet
- Undvik friskott i luften.
- Försäkra dig om att vapnet inte är laddat vid rengöring



Skjutvapnet och ammunitionen måste vara anpassade både till grisens ålder och storlek. Om du konsekvent använder kraftigare ammunition än vad som behövs sliter detta mycket på bromsmekanismen i bultpistolen. Om det upprepas ofta kan bulten så småningom lossna och bli en livsfarlig projektil. Av samma anledning bör du heller aldrig testskjuta en bultpistol i luften utan motstånd. Alltför klen ammunition kan å andra sidan leda till att djuret inte blir tillräckligt bedövat. Detta kan leda till ökat djurlidande och är givetvis oacceptabelt samtidigt som det kan medföra risker för dig som bedövar. Ammunition till bultpistol finns i flera styrkor där tändhattens färg indikerar vilken styrka patronen har. Färgmarkeringen kan vara olika för olika fabrikat. Använd bara ammunition som är avsedd för just det fabrikatet. Kontrollera alltid i bruksanvisningen att du har den rätta styrkan på patronen för de djur du ska bedöva. Ammunition måste förvaras torrt och i jämn temperatur för att fungera bra. Även om ammunitionen förvaras i burk med tätslutande lock kan kondens bildas som förstör skotten om burken t.ex. förvaras ute i stallet där temperaturen varierar.

Vapen för bedövning får inte släppas ut på marknaden utan ordentliga bruksanvisningar. Du får alltså inte sälja en bultpistol utan bruksanvisning med instruktioner och varningstext. Exempel på bultpistoler som kan köpas i Sverige är Blitz, Schermer, Cash och Dick.

Kulvapen och hagelgevär

Kulvapen och hagelgevär ska alltid hanteras med försiktighet och av personer som har kunskap om hur de ska hanteras säkert. De är farliga vapen i fel händer men betydligt driftssäkrare än bultpistol. Licens för vapnet med ändamål jakt eller avlivning av djur och jägarexamen krävs om du ska använda dessa vapen. Om kulgevär eller hagelgevär används ska vapnets mynning inte vara i direkt



Tången som ansluts till elaggregatet ska ha rena och vassa taggar på elektroderna så att en god kontakt uppnås mot grisens huvud.

kontakt med grisens huvud. Bäst avstånd för kulgevär är ca 1 meter men det får absolut inte överstiga 5 meter. Det kan vara förenat med livsfara för skytten om vapnets mynning placeras för nära djurets huvud. För hagelgevär skall avståndet vara 5 cm till maximalt 25 cm från djurets huvud. På detta avstånd fungerar haglet som en enda projektil och risken för genomskott är betydligt mindre än för kulvapen. Risken för kul- och hagelrikoschetter är extra stor om djuret ligger eller står på ett betonggol. Det är viktigt att använda färsk ammunition som förvarats torrt. Din egen säkerhet är mycket viktig i detta sammanhang.

Skjutvapnet och ammunitionen måste vara anpassade till grisens ålder och storlek. Mer information om detta finns i Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2007:77 6 kap. 14 §) Kulvapen och hagelgevär ska förvaras väl inlåsta.

Eltång

Välj elutrustning som kan erbjuda konstantström och som har en tydlig signal för att visa när strömkretsen är slutet och mätare som visar spänning och strömstyrka i den slutna kretsen. Det ska finnas en mätanordning för motståndet som ska garantera att apparaten inte går att använda om strömstyrkan är för låg. Tången som ansluts till elaggregatet ska ha rena och relativt vassa taggar på elektroderna för att ge en god kontakt mot grisens huvud. Rengör taggarna efter varje avlivning, gärna med en stålborste. Kontakten blir bättre om grisens hud är fuktig.

Kniv

Kniven ska vara vass och helst dubbeleggad. Den bör vara minst 20 cm lång.

Tabell 1. Regler för bedövning av gris med kulgevär eller hagelgevär.

Riktning	Kulgevär *			Hagelgevär	
	Ammunition	Anmärkning	Avstånd	Ammunition	Avstånd
Vapnet ska vinklas så att skottet riktas i linje med halskotpelaren.	Minst klass 3 (motsvarande E100–200 J och kulvikt minst 2,5 g). Galtar äldre än 12 mån minst klass 2.	Hålspetsammunition får inte användas i klass 3 till äldre grisar än slaktsvin.	Högst 5 meter från djurets huvud.	Kaliber 20 eller grövre, med minst 28 g hagel av storlek minst 2,75 mm (US 6).	5–25 cm från djurets huvud.

* Indelningen i klasser följer Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2002:18) om jakt och statens vilt.

Metoder för bedövning och avlivning

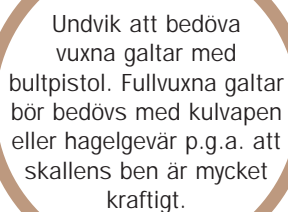
När beslutet om avlivning av grisen väl är taget bör du genomföra den så snabbt och skonsamt som möjligt. Avlivningen utförs i två steg. Först måste djuret bedövas på ett effektivt sätt så att det inte kan uppleva någon smärta. När grisen är medvetslös ska den avblodas. Djuret dör sedan av syrebrist när inget blod strömmar till hjärnan.

Bedövning

Godkända metoder vid bedövning av gris på gården är bultpistol, kulvapen, hagelgevär, elektricitet och slag mot huvudet (endast smågrisar under 14 dagars ålder). Den vanligaste metoden på gårdsnivå är att använda bultpistol.

Bedövning med bultpistol

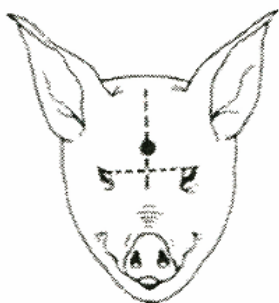
Mynningen på bultpistolen ska alltid vara i direktkontakt med grisens huvud i avfyrningsögonblicket. Djuret ska skjutas så att hjärnan träffas och skadas så att djuret omedelbart förlorar medvetandet. Bultpistol leder nämligen inte till omedelbar död. Det är istället trycket tillsammans med kraften i slaget av bulten som bedövar grisen genom blödningar i hjärnans basala delar. Bultpistolens bedövningseffekt är beroende av kraften i slaget mot huvudet. För att få tillräcklig anslagsenergi är det viktigt att bultpistolen ligger an mot djurets huvud med rätt vinkel. Placera bultpistolen i en punkt 1–2 cm ovanför en tänkt linje mellan ögonens överkant på en 90 kilos gris. Bultpistolen ska vinklas så att bultens riktning följer halskotpelaren mot svansen. För äldre grisar som suggor och galtar ligger punkten högre upp räknat från ögonlinjen, ca 2–3 cm ovanför linjen mellan ögonen. På motsvarande sätt ligger krysset något längre ner för grisar lättare än 90 kg. Rätt placerad drivs bulten då in där skallbenet inte är så tjockt och bedövningseffekten blir därmed säkrare.



Undvik att bedöva vuxna galtar med bultpistol. Fullvuxna galtar bör bedövas med kulvapen eller hagelgevär p.g.a. att skallens ben är mycket kraftigt.

Man använder olika ammunition för yngre och äldre grisar. Patronernas styrka indikeras med färgen på tändhatten. För modellen Blitz finns grön, gul, blå och röd ammunition. Röd är den starkaste laddningen och används för de största djuren. Grön patron är den svagaste laddningen och räcker för yngre grisar. Grisar som motionerat mycket och vistats utomhus är oftast mer hårdskjutna på grund av ett kraftigare förbenat skelett vilket man ska ta hänsyn till vid val av ammunition. Välj hellre ett något starkare skott än ett svagt som kanske inte får avsedd effekt. Observera att om du konsekvent använder kraftigare ammunition än vad som behövs blir det stort slitage på bromsmekanismen i bultpistolen.

Bultpistol är olämplig att använda till grisar med avvikande huvudform, t.ex. hängbuksvin och vuxna galtar. Dessa djur har mycket kraftigt skullben och därför ska istället kulvapen, hagelgevär eller elbedövning användas.



Bultpistolen ska ligga an mot djurets huvud när man avfyrar den. Djuret ska skjutas så att hjärnan träffas och skadas så att djuret omedelbart förlorar medvetandet.

Vapnet ska riktas mot grisens svansfäste, dock inte för vågrätt.



Genomskärning av en skalle från gris



Bilden visar ingångshål på slaktsvin som bedövats med bultpistol.

Elbedövning

Användning av elbedövning förekommer också på gårdsnivå. Fördelen med elbedövning är att du oftast inte behöver fixera grisen utan kan fatta med tången om huvudet på grisen utan att samtidigt stå så nära. En annan fördel är att grisen inte sparkar lika mycket som vid användning av bultpistol. Du kan stå placerad antingen snett bakom grisen eller framför om den är van vid dig som skötare eller om du ger den lockfoder i samband med bedövningen.

Strömstyrkan mellan elektroderna ska vid användning av vanlig växelström (50 Hz och 220 V), vara minst 1,25 ampere. Denna strömstyrka ska uppnås inom 1 sekund sedan strömkretsen slutits, och upprätthållas till dess djuret är bedövat. Djuret bör vara bedövat inom 5 sekunder från de strömmen slagits på. När grisen faller samman i kramp och ögonen är vidöppna har djuret bedövats. Då ska du sticka grisen och påbörja avblodning inom 20 sekunder. Kontrollera hornhinne-reflexen innan du avblodar. Att grisen inte känner smärta kontrolleras lättast genom att nypa eller sticka den i trynet. Bedövningen varar inte lika länge efter elbedövning som efter bultpistol.

Bedövning med kulvapen och hagelvapen

Om du använder kulgevär ska vapnets mynning inte vara i direkt kontakt med djurets huvud. För att minska risken att skottet träffar fel bör skjutavståndet vara ca 1 m. Kraven på ammunitionen är minst klass 3 för slaktsvin. Till galtar och suggor äldre än 12 månader ska det vara minst klass 2. Hagelgevär ger en effektiv bedövning men måste användas nära djuret, på 5–25 cm avstånd. Kulan eller hagelvärmens ska placeras på samma ställe i pannan som man håller bultpistolen, dvs. i en punkt ca 1–2 cm ovanför en linje mellan ögonens överkant för slaktsvin, och 2–3 cm ovanför linjen för suggor och galtar.

Hur gör du om bedövningen misslyckats?

Om djuret inte blir fullständigt bedövat måste du omedelbart skjuta ett skott till. Där bulten träffat hjärnan blir det en kraftig svullnad som verkar dämpande om du skjuter på samma ställe en gång till. Om du misslyckats med att bedöva djuret med första skottet ska du alltså aldrig skjuta i samma hål eftersom det ger dålig effekt. Ett vanligt fel är att vapnet riktats för högt i förhållande till hjärnan och därmed misslyckas bedövningen. Om en bedövning med bultpistol misslyckas ska genast ett reservvapen användas eftersom det kan ha blivit ett fel på det ordinarie vapnet (trasig fjäder etc.). Det är därför en god regel att hålla två vapen i skick för bedövning i varje besättning. Vid elbedövning kan man antingen ha ett kulvapen eller en bultpistol som reservutrustning.



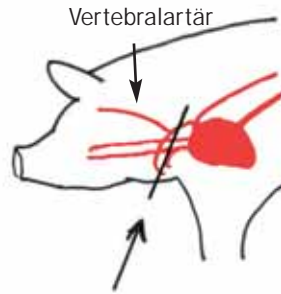
Vid elektrisk bedövning ska elektroderna placeras på båda sidor om skallen, mellan öra och öga, så att strömmen passerar genom grisens hjärna.

Avblodning

För att få en snabb avblodning ska du helst använda en vass dubbeleggad kniv (dolk) som ger bra snitt. Stå vid grisens ryggsida så att du inte blir sparkad. Börja avblodningen inom 60 sekunder efter bedövning med skjutvapen och inom 20 sekunder efter bedövning med el eftersom elbedövningen är kortvarigare. Skär ett rejält och djup snitt så att alla för huvudets viktiga blodådror öppnas upp. För att lyckas med detta måste du sticka ner mot bröstet, nära hjärtat så att även den djupt liggande artären öppnas. Det är viktigt att dolken är spetsig och skarpslipad för att avlivningen ska gå snabbt. Om avblodningen går alltför långsamt kan ett bedövat djur hinna återfå medvetandet innan avblodningen är avslutad. Kroppen töms lättare på allt blod om kroppen ligger eller hänger med huvudet lägre än bakdelen. Notera att det är tyngdlagen som tömmer kärlen, inte hjärtslagen. Avblodningen fortsätter även sedan hjärtat slutat att slå.

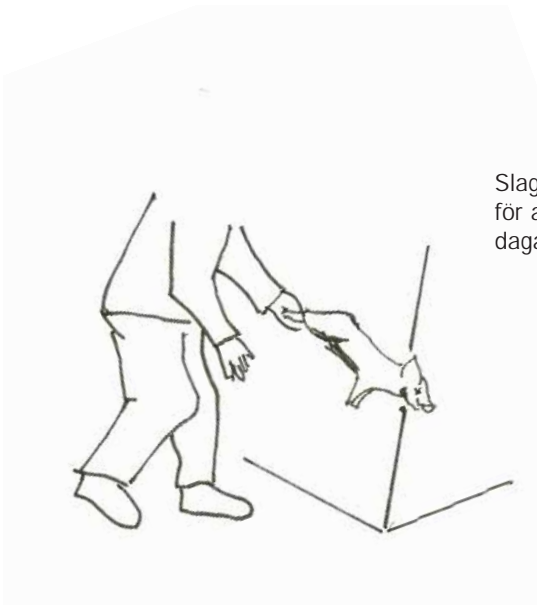
Avlivning av ett ungt djur

Smågrisar får avlivas genom slag mot bakhuvudet om de är yngre än 14 dagar. Att slå en smågris i huvudet eller att slå grisen mot till exempel en vägg uppfattas naturligtvis som fränstötande av många. Denna metod att avliva unga djur är dock betydligt bättre än alternativet att grisen lämnas att självdö. Meningslösa åtgärder som förlänger livet på djur som inte har förutsättningar för att överleva kan inte heller försvaras. Ett slag mot huvudet på ett litet djur är också ofta säk-



Den djupt liggande vertebralartären kan fortsätta att försörja hjärnan med blod om du utför avblodningen genom stick i halsen. Gör därför i stället bröststick, som bilden visar.

rare för den som utför avlivningen än att använda skjutvapen. Det kan vara klokt att avbloda så att man är helt säker på att grisen verkligen dött. Metoden är inte tillåten om det är många djur som ska avlivas, till exempel vid ett utbrott av en smittsam sjukdom.




Slag mot bakhuvudet får användas för att avliva grisar yngre än 14 dagar.

Så reagerar djuret

Vid bedövningen faller djuret ihop och om bedövningen lyckats gör grisen inga resningsförsök och blicken är frånvarande och stirrande. Du kan snabbt kontrollera att bedövningen lyckats genom att röra vid ögats hornhinna och kontrollera att djuret inte blinkar eller reagerar. Om djuret inte är fullständigt bedövat måste du skjuta ett skott till. Efter avblodningen ska du alltid kontrollera att djuret är helt dött. Du har alltså ett viktigt ansvar att se till att grisen är riktigt bedövad innan avblodning och att djuret verkligen är dött innan du går därifrån.

Döden har inträtt när

- alla reflexer är utsläckta
- djuret är totalt avslappnat
- hjärtat har stannat och djuret har ingen puls
- andningen har upphört



Kom ihåg!
Bultpistol bara
bedövar.
Kontrollera andning
och ögon.

Efter bedövningen och avlivningen inträffar reflexmässiga nervryckningar och kraftiga muskelrörelser, t.ex. sparkar, som man kan uppleva som obehagliga. De kan också vara direkt farliga om man står för nära djuret. Dessa reflexer är helt naturliga och innebär inte att djuret känner något obehag eller smärta. Reflexerna blir kraftigare efter bedövning med bultpistol än med elbedövning.

Avlivning av ett förvildat djur

Vi jagar under förhållanden som är mycket annorlunda jämfört med omständigheterna vid avlivning av husdjur och det finns en särskild lagstiftning för jakt. Enstaka förvildade, förrymda eller skadade djur som är omöjliga att fånga utan att orsaka djuret stort lidande, stressa det eller riskera att skada sig själv får avlivas med kulgevär genom skott i bröstet¹⁾. Med bröstet menas det område som används som träffområde vid normal jakt, dvs. där hjärta, lungor och stora kroppspulsådern finns. Du måste ha licens för vapnet och jägarexamen om du ska skjuta ett förvildat husdjur. Du kan med fördel träna på vildsvinstavlor på skjutbana. Det är viktigt att tänka på kulfånget i bakgrunden ifall kulan går igenom djuret. Försök gärna få en höjd bakom djuret som kulfång eller skjut uppifrån så att kulan går i marken. Skadade djur kan vara extra svårskjutna på grund av att de är stressade och påverkade av adrenalin och därför kan kräva kraftigare ammunition. Detaljer kring detta finns i Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2007:77, 8 kap 12 §).

¹⁾ Distansavlivning är en sista utväg när andra metoder är omöjliga att använda.



Du kan göra en snabb kontroll att bedövningen lyckats genom att röra vid ögats hornhinna och kontrollera att djuret inte blinkar eller reagerar.

Avlivning med bultpistol och kniv steg för steg

- Gör i ordning bultpistolen och ta fram extrapatroner, ev. reservvapen och stickkniven. Kontrollera att du har den rätta styrkan på patronen för de djur du ska bedöva.
- Fixera ev. djurets huvud vid behov i lämpligt läge för att komma åt med bultpistolen.
- Stå på ett säkert sätt så du inte riskerar att skada dig själv eller medhjälparen med vapnet.
- Gör bultpistolen skjutklar (osäkra vapnet).
- Ha reservvapen eller extra ammunition till hands om bedövningen misslyckas.
- Placera bultpistolen stadigt och vinkelrätt mot djurets panna på rätt ställe och avfira vapnet.
- Se upp så du inte står i vägen när djuret faller eller sparkar.
- Kontrollera bedövningen genom att testa hornhinnereflexen.
- Avbloda snabbt och inom 60 sekunder med stickkniven.
- Ströa med spån eller torv för att samla upp blodet.
- Placera kroppen på lämpligt ställe och anmäl snarast till Svensk lantbruks-tjänst.
- Journalför det döda djuret.

Hantering av det döda djuret

Döda lantbruksdjur ska tas om hand på ett säkert sätt för att undvika att smittsamma sjukdomar sprids och att omgivningen besväras. Ett dött djur ska t.ex. alltid förvaras skilt från de övriga djuren i besättningen och också så att vilda djur och fåglar hindras från att komma åt det. Djur som avlivats med avlivningsvätska innehåller giftiga substanser. Då är det extra viktigt att andra djur inte kan slicka i sig blodet från ett sådant avlivat djur eller komma åt att äta på det.

Insamling av döda lantbruksdjur samordnas av Svensk Lantbrukstjänst AB genom avtal med lokala entreprenörer som kör turer och hämtar upp kadaver i respektive län. Insamlingskravet gäller samtliga djur, även smågrisar. De samlas



Insamling av kadaver samordnas av Svensk Lantbrukstjänst AB, genom avtal med lokala entreprenörer.

sedan upp på 13 platser runt om i Sverige för vidare transport till Konvex anläggningar i Karlskoga eller Kävlinge i Skåne. Här tas aktuella prov och därefter mals djurkropparna ner och går vidare till förbränning.

Lista över entreprenörer som arbetar med insamling av döda djur finns på sidan 26. Under maj–september hämtas djuren tre gånger/vecka och under oktober–april två gånger/vecka. Ring och beställ hämtning så snart som möjligt för att undvika förruttelse och luktproblem. Om djuret legat länge så att det börjat ruttna blir det problem för personalen som ska hantera det. Du får betala dubbel avgift för hämtningen av en djurkropp som legat för länge.

Tänk på att Lantbrukstjänsts entreprenörer kör över stora områden och i många besättningar. De behöver få din anmälan i god tid för att kunna planera sina arbetsdagar. För att minska smittrisen är det viktigt att chauffören inte behöver gå in i stallet för att hämta djuret och att lastbilen inte behöver köra igenom besättningen eller stallområdet. Det döda djuret måste placeras vid farbar väg och ligga på hårdgjord, helst gjuten yta, för att minska risken att sten kan följa med vid lastningen. Har du inte hårdgjord yta kan kroppen placeras på en hård presenning helst i skugga. Täck kroppen för att hindra vilda djur och fåglar att komma åt den. Lantbrukstjänst kan tillhandahålla container med plats för mindre djur. Liksom andra händelser ska du journalföra grisar som slaktats eller avlivats hemma på gården (ej avvanda smågrisar behöver inte journalföras).

På grund av risk för smitta är det förbjudet att lägga ut kroppar eller delar av avlivade djur i naturen om de dött eller slaktats hemma på gården. Du får heller inte



Svenskt Lantbrukstjänst kan tillhandahålla container med plats för mindre djur.



Vagnar för manuell transport av döda djur.



använda kadaver eller slaktrester från hemslakt som foder eller åtel till vilda djur. I några delar av landet kan du lämna djur till foderslakt. Kontakta Jordbruksverket för upplysningar om godkända foderslakterier.

Obduktion

För att följa hälsotillståndet bland landets grisar är det viktigt att låta obducera grisar som insjuknat och dött i besättningen av okänd anledning. För att kunna utföra obduktion med bra kvalitet är det bra om det döda djuret så fort som möjligt kommer in till obduktionslaboratoriet. För att få obduktion utförd krävs alltid kontakt med veterinär för en remiss. En korrekt beskrivning av djurets symptom är viktigt för att obducerade veterinär ska kunna fastställa sjukdom och dödsorsak. Är du ansluten till Svenska Djurhälsovården finns det möjlighet att få obduktion kostnadsfritt. Transporten till obduktionen bekostas dock alltid av djurägaren. Om du själv som djurägare har möjlighet att direkt köra in djuret till närmsta laboratorium är det alltid det bästa. Men detta är ju inte alltid praktiskt möjligt, särskilt i norra Sverige där närmsta obduktionsanläggning kan ligga mycket långt bort. Det kan då vara nödvändigt att anlita en särskild transportör, t.ex. Svensk Lantbrukstjänst AB, annan djurtransportör eller budfirma. Observera att det bara är Svensk Lantbrukstjänst AB som får transportera djur till Konvex obduktionslaboratorier i Karlskoga. Andra transporter tillåts inte till denna anläggning!

Nergrävning

Vissa områden i framförallt norra Sverige är undantagna från insamlingskravet på kadaver. Du kan se i tabellen på sidan 27 i vilka delar av landet det är tillåtet att gräva ner döda grisar. Dessa ska då grävas ner enligt anvisningar från kommunen. Om du misstänker att djuret bär på någon allvarlig smittsam djursjukdom (epizooti) måste du alltid kontakta veterinär för bedömning.

Jordbruksverkets beslut att nergrävning får ske på dessa orter bygger på att nergrävningen måste vara praktisk möjlig, lämplig plats ska finnas och att du gräver ner på ett korrekt sätt (minst 1,5 m ner). Kommunen måste alltid först godkänna den plats där du vill begrava det döda djuret. Kommunen har ansvar för tillsynen och kan säga nej om platsen inte är lämplig.

Förbränning i gårdspanna

Jordbruksverket har möjlighet att godkänna gårdspanna för förbränning av gris-kadaver. I halmeldningspannor finns utrymme och kapacitet som kan räcka för eldning av griskadaver. För att pannan ska kunna godkännas krävs att temperaturen når upp till minst 850 grader. Du får bara förbränna djur från det egna jordbruksföretaget i gårdspanna. Kontakta Jordbruksverket för mer information.



Jordbruksverket har möjlighet att godkänna gårdspanna för förbränning av griskadaver från egen besättning.

Här kan du få hjälp

De entreprenörer som arbetar åt Svensk Lantbrukstjänst AB kan också hjälpa till att avliva djur. Någon jourverksamhet finns dock inte utan arbetet måste bokas i förväg och ersätts enligt Lantbrukstjänsts taxa. I vissa områden finns också fristående entreprenörer som avlivar djur på uppdrag, men inte heller här är det säkert att de har jourverksamhet. Om djuret lider och måste avlivas akut återstår möjligheten att kontakta jourhavande veterinär för att få jobbet utfört. Du kan också anlita utbildade lokala slaktare, liksom utbildade jägare med vapenlicens.

Försäkringar i samband med djurförluster

Hos flera försäkringsbolag har du möjlighet att försäkra dina djur för oförutsedda händelser som t.ex.

- att djuret dör
- att djuret blir så svårt sjukt eller skadat att det enligt veterinär måste avlivas eller slaktas
- att djuret kommer bort genom stöld, tjuvslakt eller på annat sätt

I grisförsäkringar ingår oftast också försäkringsskydd vid vissa sjukdomar. Är du medlem i Svenska Djurhälsovården har du möjlighet att gå med i frivilliga salmonella-programmet. Du får då ett bättre försäkringsskydd vid ett eventuellt salmonella-utbrott.

När det gäller gris finns ett stort utbud av försäkringar genom så kallade förmedlingsavtal. Dessa försäkringar förmedlas till dig genom olika slakterier, Svenska Djurhälsovården samt flera andra företag och organisationer. Du kan också teckna försäkring när du köper livdjur via förmedlingen eller om du har leveransavtal för slaktgrisar med slakteriet.

Svensk lantbrukstjänst AB

Huvudkontor

Box 734, 531 17 Lidköping
Tfn 0510-868 64

10. Kristianstad

Kristianstads Djurtransport AB
Tfn 044-12 38 83

11. Kalmar

Kalmar Djurtransport AB
Tfn 0480-602 00

12. Varberg

Geol AB
Tfn 0340-829 99, 0706-55 88 89

14. Linköping

Kallins Åkeri AB
Tfn 0703-73 59 56

16. Skara

Sanitetsslakt i Skara AB
Tfn 0511-215 25

18. Uppsala

Upplands Nödslaktservice AB
Tfn 0706-03 54 54, 0706-20 82 54

20. Karlstad

Ekebergs Farmartjänst AB
Tfn 054-53 30 33, 0706-43 74 44

21. Borlänge

SG Nödslakt
Tfn 0706-02 91 11, 0706-02 91 12

24. Gotland

AVL. Transporter AB
Tfn 0498-330 31, 0703-30 81 00

60. Bollnäs

Bollnäs Djurservice AB
Tfn 0703-96 41 09, 0706-47 73 73

61. Lit

Lits Djurservice AB
Tfn 0703-34 54 35, 0706-75 97 90

62. Taveleshj

Umeå Djurtransport AB
Tfn 0706-99 62 19

63. Piteå

Lundmans Djurtransport AB
Tfn 0911-177 63,
0706-36 24 12

Området som inte är numrerat är undantaget från ımsamlingskrav på kadaver, se sidan 27.



Församlingar och områden där självdöda eller avlivade djur får grävas ner

Län	Kommun	Församling
Värmlands län	Eda	Eda, Köla, Skillingmark
	Arvika	Gunnarskog, Mangskog
	Torsby	Norra Finnskoga, Södra Finnskoga, Dalby, Östmark Vitsand, Norra Ny-Nyskoga
	Hagfors	Hagfors-Gustav Adolf
	Filipstad	Nordmark, Rämnen
Dalarnas län	Vansbro, Malung, Mora Älvdalen, Rättvik, Orsa	Samtliga församlingar
	Gagnef	Floda
	Falun	Enviken
Gävleborgs län	Ljusdal	Los-Hamra, Kårböle
Västernorrlands län	Ånge	Haverö
Jämtlands län	Härjedalen	Samtliga församlingar
	Berg	Klövsjö, Åsarne, Storsjö
	Åre	Undersåker, Åre, Kall
	Krokom	Offerdal, Föllinge, Hotagen, Laxsjö
	Strömsund	Ström, Alanäs, Frostviken, Tåsjö, Bodum, Hammerdal, Gäxsjö, Fjällsjö
Västerbottens län	Åsele, Dorotea, Vilhelmina, Storuman, Sorsele, Malå, Lycksele, Norsjö	Samtliga församlingar
Norrbottens län	Arvidsjaur, Arjeplog, Jokkmokk, Gällivare, Kiruna, Pajala, Älvsbyn, Övertoneå, Övertoneå	Samtliga församlingar
	Boden	Edefors, Gunnarsbyn

På öar utan bro- eller färjeförbindelse får döda djur grävas ner.

Mer att läsa

- **Webbplatser**

Jordbruksverkets (www.jordbruksverket.se)

Svensk Lantbrukstjänst AB (www.svensklantbrukstjanst.se)

Statens Veterinärmedicinska Anstalt, SVA (www.sva.se/sv)

www.svenskapig.se

Svenska Djurhälsovården (www.svdhv.org)

The Humane Slaughter Association (www.hsa.org.uk)

- **Lagar, förordningar och föreskrifter**

Djurskyddslagen (SFS nr 1988:534)

Djurskyddsförordningen (SFS nr 1988:539)

Föreskrifter och allmänna råd; SJVFS 2007:77, Saknr L22

(slakt och annan avlivning av djur)

Jordbruksverkets föreskrifter SJVFS 2006:84 (kadaverhantering)

Europa parlamentets TSE förordning (EG) nr 999/2001

(Regler för animaliskt riskavfall)

- **Facklitteratur**

Benfalk, C. et. Al. Småskalig slakt och förädling. 2007. JTI-rapport Lantbruk och Industri 360.

Författare och fotografer: husdjursrådgivare Karin Granström,
Hushållningssällskapet i Värmland, Maria Alarik, HS Konsult Uppsala
Foto: Birgit Fag (sid.10,11), Åsa Odelros (sid. 24)

Illustrationer: Karin Granström, Hushållningssällskapet i Värmland

Jordbruksverket

551 82 Jönköping

Tfn 036-15 50 00 (vx)

E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se

Webbplats: www.jordbruksverket.se



ISSN 1102-8025

JO09:14

